

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї
В ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ****FUNCTIONING OF THE UKRAINIAN FAMILY INSTITUTION DURING
A FULL-SCALE WAR****Кузьо Л.І., к.пед.н., доцент,
завідувач кафедри мовної підготовки***Львівський державний університет внутрішніх справ***Сковронська І.Ю., к.філол.н., доцент,
професор кафедри мовної підготовки***Львівський державний університет внутрішніх справ*

У статті розглянуто проблему сімейних стосунків і взаємин в сучасній Україні часу військової агресії, яку розпочала Російська Федерація проти нашої держави. Досліджено поточні чинники, що позитивно або негативно впливають на укладення чи розірвання шлюбу в умовах ведення війни, в час, коли тисячі сімей зіштовхнулися зі значними труднощами та перешкодами через втрату житла, виїзд з територій, де ведуться активні бойові дії тощо. Акцентовано, що у європейському соціальному просторі цінності християнства протягом століть виступали в якості духовно-морального ідеалу, взірців поведінки та критерію оцінювання усіх сфер життєдіяльності людини і суспільства, тому окреслено спільні з європейськими реалії родинного життя і тенденції, що пов'язані з укладенням шлюбного контракту. Вивчено причини процесу визнання церквою недійсності шлюбу в Україні, констатації порушення або неможливості подальшого збереження подружжям шлюбу, як вічного союзу чоловіка і жінки. Встановлено проблеми та ризики, з якими зіштовхується українська сім'я, як основа українського суспільства в умовах війни.

Проаналізовано відкриті статистичні дані Державного реєстру актів цивільного стану громадян у 2021–2022, 2022–2023 роках. Здійснено порівняльний аналіз народжуваності у Києві у 2021-у й 2022-у роках, стан народжуваності в Україні та його подальші перспективи. Зроблено висновок про існування різних сценаріїв розвитку подій на фронті, і вони є визначальними в прогнозах щодо приросту населення в Україні в майбутньому. Війна змінила наше суспільство, а отже змінила і його основну ланку – сім'ю. Сьогодні лише спільний інтерес, схожі погляди на життя, його цінності можуть бути приводом для розвитку міцних стосунків між людьми, які мають шанс перестроювати у шлюбно-сімейні.

Наголошено, що сьогодні ми є свідками стрімкого руйнування старого світу на зміну якому постає новий, що формулює свої правила. Ці правила торкаються усіх сфер суспільного устрою, в тому числі інституту сім'ї. Тому для відродження нашої нації, яка в час війни зазнала і продовжує зазнавати винищення, пріоритетним напрямком державної політики загалом має бути заохочення, підтримка, сприяння, захист демографічного зростання українців.

Ключові слова: сім'я, шлюб, статистика, народжуваність, демографічні показники, війна.

The article examines the issue of family relationships and interactions in contemporary Ukraine during the period of military aggression initiated by the Russian Federation against our the state. The study explores the current factors that positively or negatively influence marriage formation or dissolution under wartime conditions, at a time when thousands of families have faced significant challenges and obstacles due to the loss of housing, displacement from areas of active hostilities, and other related difficulties. It is emphasized that in the European social space, Christian values have served for centuries as a spiritual and moral ideal, a model of behavior, and a criterion for evaluating all spheres of human and societal life. Consequently, commonalities with European realities of family life and trends related to the conclusion of marriage contracts have been outlined. The study examines the reasons behind the Church's recognition of marriage nullity in Ukraine, as well as the acknowledgment of violations or the impossibility of further preserving marriage as an eternal union between a man and a woman. The research identifies the challenges and risks faced by Ukrainian families, which serve as the foundation of Ukrainian society, in the context of war.

The article analyzes the open statistical data of the State Register of Civil Status Acts of Citizens in 2021–2022, 2022–2023. A comparative analysis of the birth rate in Kyiv in 2021 and 2022, the state of the birth rate in Ukraine and its future prospects is carried out. It is concluded that there are different scenarios for the development of events at the front, and they are decisive in the forecasts of population growth in Ukraine in the future. The war has changed ukrainian society, and thus changed its basic unit, the family. Today, only shared interests and similar views on life and its values can serve as a basis for the development of strong interpersonal relationships, which have the potential to evolve into marital and family bonds.

It is emphasized that today we are witnessing the rapid destruction of the old world, which is being replaced by a new one that establishes its own rules. These rules affect all spheres of the social order, including the family institution. Therefore, for the revival of our nation, which has suffered and continues to suffer extermination during wartime, a key priority of state policy should be the encouragement, support, promotion, and protection of the demographic growth of Ukrainians.

Key words: family, marriage, statistics, birth rate, demographic indicators, war.

Постановка проблеми. Країна функціонує і живе повноцінно, коли надійно функціонує інститут сім'ї, коли одружуються пари, народжуються і зростають діти. Тому демографічна ситуація і чинники, які впливають на неї, є визначальними у життєдіяльності усіх держав світу загалом і України, яка сьогодні протистоїть Росії у загарбницькій, вбивчій війні, зокрема.

Мета дослідження. Дослідити, як впливає війна, військові дії, що точаться на території України, на статистику укладення і розірвання шлюбів, поточну демографічну ситуацію в країні, її перспективи, шляхи і методи подолання пов'язаних з цим проблем.

Аналіз останніх досліджень. Встановити точність проведених статистичних досліджень щодо укладення

та розірвання шлюбів, народжуваності в час повномасштабної війни є справою майже нереальною через низку проблем. Вважаємо за доцільне аналізувати лише найбільш достовірні, на наш погляд, статистичні дані, зокрема дослідження науковиці в галузі соціоекономіки, демографії та економіки праці – Елли Лібанової; розвідки фахівців Інституту демографії та Центру Разумкова. Звірити і уточнити їх можна буде лише згодом після закінчення війни.

Виклад основного матеріалу. Якщо звернутись до звичаїв укладення шлюбу, побудови сім'ї, її устрою, то одразу стає зрозумілим, що українці, особливо населення Західної України, дотримуються у переважній своїй більшості патріархальних традицій. Схожими у поглядах з українцями, за результатами соціологічних досліджень,

є поляки. На цих територіях церква, релігія, віра відіграють вагомий роль у житті людей, впливають на побудову родинних та сімейних стосунків, виховання дітей, побут тощо.

У європейському соціальному просторі цінності християнства протягом століть виступали в якості духовно-морального ідеалу, взірців поведінки та критерію оцінювання усіх сфер життєдіяльності людини і суспільства [1, с. 14]. Ще Аристотель стверджував, що сім'я – перша природна форма співіснування, яка є незмінною в усі часи людського існування. У середні віки панувало традиційне розуміння сім'ї, освячене християнською традицією. Християнські заповіді визначали сім'ю як основу гармонійних відносин, які формують особистість та суспільство [1, с. 42].

Кожен десятий шлюб в Україні сьогодні – цивільний. Свої стосунки не поспішають реєструвати, здебільшого, молоді люди віком від 20 до 40 років, мешканці великих міст. У невеликих містечках, у сільській місцевості у цивільному шлюбі живе лише одне-два подружжя з сотні – саме село зберігає патріархальні традиції, серед яких – узаконення стосунків між чоловіком та жінкою. Більшість українців вважає цивільний шлюб випробувальним терміном, коли подружжя «вивчає» одне одного і формує своє особисте й побутове життя. Ці дані наводять експерти Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України.

Якщо порівнювати українські та європейські родинні реалії, то можна побачити низку спільних тенденцій. По-перше, у більшості держав ЄС та в Україні шлюб стає старшим за віком. Як повідомила Людмила Слюсар, на сьогодні середній шлюбний вік чоловіка – 30 років, жінки – 27 років. Крім того, українці та європейці все частіше підписують шлюбний контракт, переводячи особисті взаємини у площину економічних відносин, кажуть фахівці Інституту демографії та Центру Разумкова [2].

Церковне розлучення – це великий виняток, що робиться для того, щоб людина не жила в блуді. Тобто такий шлюб ще до обряду визнання недійсності гріховно припинив своє існування і вже навіть якщо обряду не буде, шлюб в жодній фактичній формі існувати не буде. Це означає що чоловік і жінка вже в будь-якому разі не будуть жити разом, подружнім життям. Це є поблажливим відношенням до особистостей і опущення деяких канонів задля її користі, спасіння. Розірвання церковного шлюбу є загалом аналогічним у більшості християнських конфесій. У народній уяві закріпилася дуже живуча, але по суті помилкова назва «розвінчання» [3]. Згідно зі статтею 39 Сімейного кодексу України недійсним є шлюб: 1. Зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі; 2. Зареєстрований між особами, які є родичами прямої лінії споріднення, а також між рідними братом і сестрою; 3. Зареєстрований з особою, яка визнана недієздатною [4].

За рішенням суду недійсним може бути визнаний шлюб, якщо він був зареєстрований між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною з порушенням вимог, встановлених частиною п'ятою статті 26 Сімейного кодексу України [5].

Аналізуючи окреслені питання шлюбу в сучасній Україні з огляду на війну, її вплив, варто звернутися до офіційних статистичних даних. Як свідчить Ростислав Вонс на порталі glavcom.ua, за рік повномасштабного вторгнення суттєво збільшало одружень та зменшилась кількість розлучень. Така неочікувана статистика впливає з відповіді Міністерства юстиції на журналістський запит «Телеграфу». З'ясувалося, що українці відзначили 225259 весіль, що на 4,3% більше, ніж до цього (215786). Дані реєстру охоплюють період з 1 березня 2022 року по 28 лютого 2023 та аналогічний період за попередній рік (1 березня 2021 – 28 лютого 2022) [6].

Справжній весільний бум почався у березні 2022 року – тоді українці подали 20734 заявок на одруження, сплеск повторився влітку 2022 року – молодята зареєстрували понад 23000 шлюбів у місяць. Рекордсменом року став липень, було зареєстровано аж 25126 шлюбів (рис. 1).

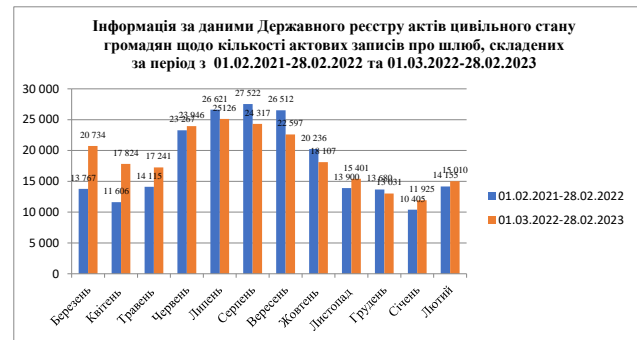

Рис. 1.

Розлучень в Україні навпаки стало менше. Якщо за рік до війни розлучилися 118768 сімей, у тому числі 89197 за рішенням суду, то за час повномасштабного вторгнення Росії таке рішення ухвалили лише 97702 пари. У тому числі 77657 за рішенням суду. Таким чином кількість розлучень зменшилась на приблизно 20.27%. (рис. 2). Найбільше розлучень було зареєстровано у грудні минулого року (9866), найменше у березні (5206).

Рис. 2.

За даними Міністерства юстиції, в Україні упродовж 2023 року народилися 187 387 немовлят. Це найменший показник за час незалежності. У 2022 році в Україні народилися майже 207 тисяч дітей. За перше півріччя 2022 року в Україні народилося 104 905 малюків, було укладено 103 903 шлюби, 7 632 – розлучень, у 2012 році, до анексії Криму та війни на Донбасі, було 520 тисяч народжень, у 2019 році – перед пандемією коронавірусу – 309 тисяч. За період 2023 року зареєстрували 85 960 шлюбів, а розлучень – 13 153. Однак точної статистики того, скільки людей одружилося і розлучилося саме з моменту російського вторгнення, зараз немає. «Водночас відповідно до частини третьої статті 115 Сімейного кодексу України, документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу судом, є рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили. Виходячи із цього, Мін'юст не володіє статистичною інформацією про кількість розірвань шлюбів на підставі рішення суду», – зауважують у Мінюсті [7].

У 2021 році, коли країна перебувала на карантині через пандемію коронавірусу, з 24 лютого по 31 липня у Києві зареєстрували 10 800 одружень. Це десята частина від усієї статистики по Україні, стверджує керівник відділу державної реєстрації актів цивільного стану Києва Рада Дашутіна [8].

У 2022 році за той же період було зареєстровано 10 200 шлюбів. За час війни у Києві удвічі зменшилась кількість розлучень. У 2021 році за цей період було зареєстровано 1500 розлучень, а у 2022 – 800 (рис. 3). Щоправда, є технічний нюанс. Заяви на розлучення були прийняті, але не реалізувались. І якщо заяви на розірвання шлюбів були подані у Києві, вони не могли бути здійснені в інших містах. Певно, люди подумали, а чи потрібно їм розлучатись саме зараз. Можливо, хтось передумав.

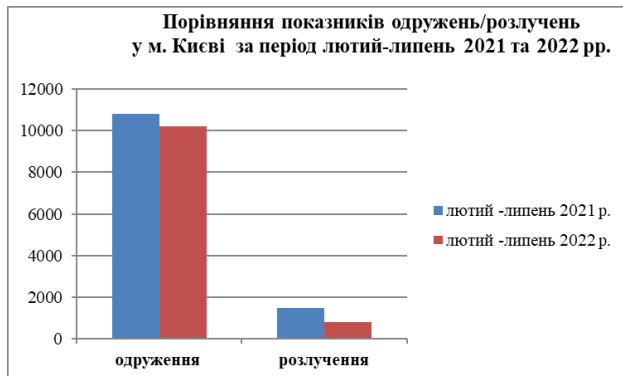

Рис. 3.

При тому, що людей у Києві зараз значно менше, ніж до війни. На статистику позитивно вплинула можливість реєстрації шлюбу у день звернення. Згідно з Сімейним кодексом, якщо в одного з наречених є загроза життю, то шлюб може реєструватися у день подання заяви. Половина шлюбів у столиці – військові.

Кількість народжень у Києві за пів року війни значно зменшилась порівняно з попереднім роком. Батьки поїхали як на західну Україну, так і за межі країни, тому реєстрація народження дітей була проведена за місцем проживання.

Наприклад, у 2021 році з 24 лютого до початку серпня було 13 400 народжень, за цей же період 2022 року – 5 500. Але вже з квітня ці цифри збільшуються. Починаючи з 24 лютого по березень – 490 народжень, з початку березня по квітень – лише 700, з початку квітня по травень – 1200, з початку травня по червень – 1500. А з червня по липень – вже 2000 народжень. Отже, цифра по Києву щомісяця суттєво збільшується. (рис. 4).

У перший рік повномасштабної війни кількість нових сімей зросла на 4,1% – до 222,9 тисяч. Українці найчастіше одружувалися на Дніпропетровщині та у Києві, різко зросла кількість шлюбів також у Кіровоградській та Полтавській областях.

«Весільний бум» пройшов і в 2023-му було на 16,5% шлюбів менше – 186,1 тисяч. Також було 24,1 тисячі випадків розірвання шлюбів, але в цю статистику не входять розлучення через суд [9].

Зазначимо, що за всю історію незалежності України рекордну кількість шлюбів було укладено у 1991 році – 493,1 тисячі. Понад 400 тисяч шлюбів було також у 1993-му, 1995-му та 2007-му роках. За кількістю розлучень рекордними були 1991–1994 роки – понад 200 тисяч щороку. Нагадаємо, минулого року в Україні народилося понад 187 тисяч дітей [10].

Рис. 4.

Висновки. Міркування дослідників Інституту демографії різняться, але все ж науковці є одностайними у висновку, що очікуваний показник народжуваності в час війни в Україні буде нижчим, хоча й він є недостатнім для того, щоб відбувалося зростання населення. Багато сімей ще до війни через коронавірус відклали народження дітей. Зараз війна роз'єднала багато сімей. В одному випадку – це сім'ї, коли жінка перебуває за кордоном, а чоловік залишився в Україні. В іншому – коли чоловік на війні. Сподіватися, що показник народжуваності різко збільшиться і компенсує його спад за час війни, не варто, бо ризики нікуди одразу не зникнуть, як і наш кровожерливий навіжений сусід. Існують різні сценарії розвитку подій на фронті, і вони є визначальними в прогнозах щодо приросту населення в Україні в майбутньому. Війна змінила наше суспільство, а отже змінила і його основну ланку – сім'ю. Сьогодні лише спільний інтерес, схожі погляди на життя, його цінності можуть бути приводом для розвитку міцних стосунків між людьми, які мають шанс перерости у шлюбно-сімейні. Підхід до пошуку партнера для створення сім'ї теж змінився. Відходять у минуле традиції укладення шлюбу з розрахунку, чи через вплив і бажання батьків поєднати своїх дітей. Бачимо, що старий світ стрімко руйнується, а натомість постає новий, який формулює свої правила. Вони торкаються усіх сфер суспільного устрою, в тому числі інституту сім'ї. Ми маємо шанс бути свідками змін, які ще десять років тому виглядали нереально. Водночас мусимо бути свідомі, що для відродження нашої нації, яка в час війни зазнала і продовжує зазнавати винищення, державі необхідно усіма методами заохочувати народжуваність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маскевич О. Соціальна значущість християнських цінностей у функціонуванні сучасної української сім'ї: дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.11 / Київський столичний ун-т ім.Бориса Грінченка. Київ, 2017. 198 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/> (дата звернення: 11.12.2024).
2. Цивільний шлюб, шлюбний контракт. *Радіо свобода*: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24901188.html> (дата звернення: 08.05.2024).
3. Лібанова Е. Депопуляція України: що далі? *Новини. LIVE*: веб-сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch> (дата звернення: 05.05.2024).
4. Шлюб, який є недійсним: Сімейний кодекс України. Стаття 39 СКУ від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14](https://protocol.ua/ua/simeyniy_kodeks_ukraini_statya_39/#:~:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14) (дата звернення: 23.01.2025).
5. Одношлюбність: Сімейний кодекс України. Стаття 25 СКУ від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 11.05.2024).
6. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 р. №231. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 12.05.2024).
7. В Україні народилося найменше дітей за час незалежності. Що буде далі? *BBC News Україна*: веб-сайт. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/> (дата звернення: 12.05.2024).
8. Дашутіна Р. Статистика шлюбів та розлучень під час війни в Україні. 21 серпня 2022. *Новини Live*: веб-сайт. URL: <https://society.povnyu.live/bolshe-zheniatsia-i-menshe-razvodiatsia-statistika-brakov-i-razv> (дата звернення: 02.05.2024).
9. Розлучення під час війни в Україні. *Daily-РБК Україна*: веб-сайт. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/razorvannye-otnosheniya-stal-ukraintsy-shashche-> (дата звернення: 01.05.2024).
10. Шлюби та розлучення в Україні. Статистика. *Слово і Діло*: веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/03/21/infografika/suspilstvo> (дата звернення: 15.05.2024).